

27. Мітюров Б.Н. Педагогічні погляди І.Я. Франка: лекція [для студентів-заочників] / Б.Н. Мітюров. – Дрогобич: Дрогобицький пед. ін.-т ім. І.Я. Франка, 1961. – 30 с.
28. Мітюров Б.Н. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу (рецензія) / Б.Н. Мітюров // Радянська педагогіка. – 1972. – №4. – С. 105-107.
29. Митюрлов Б.Н. Ян Амос Коменский: биография отдельного лица / Б.Н. Митюрлов. – К.: Знання, 1970. – 32 с.

Ю.Н. ЧЕРЕДНЯК. РОЛЬ Б.Н. МИТЮРОВА В РАЗВИТИИ ПЕРСОНАЛИСТИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ В ИСТОРИИ ПЕДАГОГИКИ

Резюме. В статье рассматривается вклад известного украинского ученого Бориса Никифоровича Митюрлова в развитие персоналистического направления в истории педагогики. В частности, проанализированы работы педагога об учителях братских школ; о персоналиях Яна Амоса Коменского, К. Ушинского, И. Франко, Н. Крупской, А. Макаренко, В. Сухомлинского.

Ключевые слова: Б.Н. Митюрлов, педагогическое наследство, персоналистическое направление, персоналия, история педагогики.

Y.M. CHEREDNYAK. THE ROLE OF B.N. MITYUROV IN THE DEVELOPMENT OF PERSONALISTIC DIRECTION IN THE HISTORY OF PEDAGOGY

The summary. In the article author considers the contribution of the famous Ukrainian scientist Boris Nikiforovich Mityurov in development personalistic movement in the history of pedagogy. In particular, we analyzed the pedagogic works about teachers communal schools; personalities by Jan Amos Comenius, K. Ushinskyi, I. Franko, N. Krupskaya, A. Makarenko, V. Sukhomlynskiy.

Key words: B.N. Mityurov, pedagogical heritage, personalistic direction, personalities, history of pedagogy.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. С.Г. Карпенчук.

Одержано редакцією 01.02.2016 р.

УДК 373.5:911]:316.61

Л.Б. ПАЛАМАРЧУК

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗНАННЯ ЯК ГУМАНІСТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

Пам'яті С.С. Пальчевського присвячується.
Досвідченому вчителю, вченому, акмеологу, поету ...

Резюме. У статті розкривається роль соціокультурних знань під час вивчення географії, як гуманістичного підґрунтя освітнього процесу. Соціокультурні знання є засадничою основою у формуванні географічної культури, сприяють розвитку теоретичних положень та ідей гуманізації шкільної географії. Через зміст навчального географічного матеріалу соціокультурного спрямування формується гуманістичний світогляд молодшої людини.

Ключові слова: соціокультурні знання, гуманізація освіти, географічна освіта, навчально-виховний процес.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Соціокультурна складова змісту шкільних курсів географії покликана об'єднати соціокультурні знання, вміння й навички, що забезпечують поширення інформації про досвід людської діяльності, особливості ведення господарства в умовах ринку, розвитку національної культури, вплив природно-географічних умов території на сформований історично рівень соціально-економічного розвитку країни. Соціокультурні знання допомагають учневі засвоїти правила і норми соціальної поведінки, цінності суспільства, в якому йому доведеться жити, працювати. Через сформовані вміння і навички учень забезпечує гармонійні стосунки у ланцюжку «людина – родина – громада – нація (держава) – людство – навколишнє середовище», що є соціальною основою сучасної особистості. Соціокультурна складова об'єднує різноманітні елементи буття людини (матеріально-технічні об'єкти, засоби праці й комунікації, матеріальні й духовні продукти і послуги, ідеологічні, мистецькі цінності, зразки та норми, відносини між людьми, ставлення до природи).

Аналіз останніх досліджень. Значний вплив на розвиток теорії і практики соціокультурного підходу в навчанні мали як зарубіжні, так і вітчизняні психологи й педагоги та методисти-географи (Ш. Амонашвілі, А. Бібік, Н. Бібік, В. Безпалько, І. Бех, М. Бурда, Н. Буринська, Б. Гершунський, Н. Голованова, С. Гончаренко, І. Душина, І. Зязюн, В. Корнєєв, В. Кремень, М. Криловець, Л. Круглик, Г. Лисенкова, І. Лернер, О. Лобжанідзе, В. Макасовський, Ю. Мальований, І. Матрусов, Т. Назаренко, Я. Олійник, С. Пальчевський, Л. Панчешнікова, В. Пестушко, О. Плахотнік, О. Пометун, Н. Петрова, Г. Понурова, І. Підкасистий, М. Рижаків, О. Савченко, А. Сиротенко, М. Скаткін, Г. Селевко, М. Сорока, А. Хуторський, О. Топузов, Б. Чернов, Г. Уварова, П. Шищенко, І. Шоробура та ін.), які розкрили методологічні основи і шляхи розвитку сучасної педагогічної науки, важливість гуманізації та гуманітаризації, культурологічного й соціокультурного спрямування навчально-виховного процесу з географії.

© Л.Б. Паламарчук, 2016

Вагому роль в цьому процесі належить педагогам, в тому числі й вчителям географії. Вивчення та узагальнення педагогічного досвіду з питань гуманізації викладання географії стає першочерговим завданням для методистів інститутів післядипломної освіти. Багаторічний педагогічний досвід С. Пальчевського є зразком у здійсненні гуманізації процесу навчання географії. Одним із варіантів поширення та апробації матеріалів педагогічного досвіду з проблеми вміщено у нашій статті.

Формування мети статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття шляхів реалізації соціокультурної складової в процесі вивчення географії та гуманізації освіти. Хід експериментальної роботи та практичний науково-викладацький досвід дає нам можливість дійти висновку, що досліджувана проблема є актуальною не лише у теоретичному, а й у практичному аспекті. Широкий загал вчителів прагне ознайомитись з практичним матеріалом, який би допоміг їм у справі навчання і виховання молодого покоління громадян нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Формування соціокультурної компетентності стає пріоритетом, що спрямовує мету, завдання, зміст і технології навчання й виховання на розвиток та соціалізацію особистості не лише як суб'єкта українського етносу, але й усієї світової культури. У сучасних умовах освіта і культура знову набувають пріоритетності у розвитку вітчизняного соціуму. Визначення місця й ролі культури у навчанні та вихованні молоді є однією з ключових проблем модернізації сучасної національної освіти, адже без широкої культурної асоціативності у сприйнятті явищ життя може бути втрачена будівнича, культуротворча роль майбутніх поколінь [3, 27].

Соціокультурна складова змісту шкільних курсів географії спрямована на формування світоглядного розуміння природного середовища Землі, географічної культури в учнів, розвиток умінь усвідомлено орієнтуватися в соціально-економічних, суспільно-політичних, геоecологічних подіях у державі та світі. Через зміст навчального географічного матеріалу соціокультурного спрямування формується гуманістичний світогляд молоді, виховується адаптований до навколишнього середовища дбайливий господар, який шанує норми громадського співжиття. Під соціокультурною складовою змісту шкільних курсів географії ми розуміємо частину навчального матеріалу, що виражена у фактах, поняттях, законах, теоріях соціокультурного змісту, які знаходяться в певній системі вивчення їх у школі [3, 45].

Зміст освіти створює передумови для всебічного розвитку особистості і визначається на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості, систематичності, значущості знань для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації шкільної освіти, взаємоповаги між націями і народами, світського характеру школи. Формування соціокультурної складової змісту освіти сьогодні, як ніколи раніше, вимагає наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом, який би відображав історію, мистецтво, культуру, природу рідного краю і всієї багатонаціональної України. Проте аналіз підручників і методичних посібників з географії, публікацій у ЗМІ, результати анкетування вчителів, вивчення стану викладання географії у школах країни свідчать про недостатній рівень реалізації й теоретико-методичний рівень розроблення соціокультурного підходу в процесі вивчення навчального предмета «Географія» в основній та особливо у профільній школах [1, 159]. Сучасний етап розвитку людства більшість дослідників характеризує як кризовий. Стара модель невпинного прогресу за рахунок експлуатації природи вже не може адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у світі. Технологічний розвиток людства досяг вершин, прогрес носить лінійний характер і дозволяє тільки дещо вдосконалювати старі елементи й процеси. Людський розум націлений на коеволюцію біосфери та суспільства, тобто їх суспільного розвитку як необхідної умови збереження людини на Землі. Досить відомий культурно-історичний імператив: єдність можлива лише у різноманітності. Різноманітність може існувати лише на основі єдності. У нашому національному соціумі останнім часом набуває популярності думка: «Ми єдині, але ми різні», що перегукується з думками Л. Гумільова.

Географія як наука гуманітарного і природничого циклів у системі полікультурної освіти розкриває особливості матеріальної і духовної культури народів світу в їх нерозривному зв'язку з природним і соціальним середовищем, аналізує проблеми існуючих соціумів. Завдання шкільної географії підготувати молоде покоління до проживання у новому соціумі з його новою культурою, розвивати гуманне і толерантне ставлення до інших людей та цивілізацій, політичних і економічних систем, географічного середовища планети. Вивчення культури свого та інших народів у процесі навчання географії у ЗНЗ країни відбувається через діючі державні навчальні програми, курси за вибором, шляхом інтерактивних, проблемно-пошукових технологій [2, 218]. Географія належить до шкільних предметів, знання яких є незамінними у розвитку молоді особистості. Дослідження філософів та соціологів указують на те, що географічна інформація в сучасному суспільстві вже не тільки присутня і пронизує собою всю інформаційну сферу людства, а й поступово стає її основою, фундаментом. А соціокультурна складова змісту географії «оздоблює», «декорує», притягує увагу людей до такої інформації.

Сьогодні людина повинна під іншим кутом зору дивитися на свою діяльність на планеті, планувати близькі та віддалені наслідки своїх рішень, приймати рішення в інтересах усього людства. Сьогодні, як ніколи раніше, людину потрібно вчити бути на Землі людиною. І ми переконані, що саме шкільні курси географії спроможні формувати світоглядне розуміння природного середовища Землі, в якому проходить життя людини. Соціокультурна складова змісту шкільних курсів географії спрямована на формування географічної культури в учнів, їх просторового уявлення про світ, розвиток умінь усвідомлено орієнтуватися в соціально-економічних, суспільно-політичних, геоecологічних подіях у державі та світі. Через зміст навчального географічного матеріалу соціокультурного спрямування формується гуманістичний світогляд молоді людини, виховується дбайливий господар, який любить рідний край, свою Батьківщину, набуває вміння і навичок адаптації до навколишнього середовища, виробляє адекватну поведінку і норми співжиття в ньому.

Формування соціокультурної складової змісту шкільних курсів географії вимагає наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу національним змістом, який би відображав справжню історію, мистецтво, культуру, господарську діяльність людей, природу рідного краю і всієї багатонаціональної України.

Якщо останнім часом у педагогічній науці загальнотеоретичні положення щодо наповнення змісту освіти соціокультурним навчальним матеріалом розробляються досить успішно і в доробках вітчизняних учених-методистів з'являються публікації з проблем формування соціокультурних знань під час вивчення рідної та іноземної мов, літератури, історії, етики тощо, то аналіз підручників і методичних посібників з географії, публікацій за останні роки, вивчення стану викладання географії, результати анкетування вчителів у школах країни свідчать про недостатній рівень реалізації соціокультурного підходу в процесі вивчення цього навчального предмета. У методичці географії невіршеними залишаються такі питання:

- добір, структурування та систематизація навчального матеріалу соціокультурного спрямування у змісті шкільних курсів географії для постійного його впровадження у навчально-виховний процес;
- методичні умови ефективного навчання учнів програмового матеріалу соціокультурного змісту;
- принципи та засади вивчення соціокультурної складової змісту шкільних курсів географії;
- вибір та обґрунтування мети, завдань, структури та методики проведення конкретного уроку географії, де вивчається навчальний матеріал соціокультурного змісту;
- повноцінне представлення соціокультурної складової у змісті шкільних підручників та посібників, наочних посібників тощо [3, 147].

У своєму науковому дослідженні «Гуманізація шкільної географічної освіти як засіб розвитку творчих здібностей учнів» [4] С. Пальчевський запропонував концепцію гуманізації шкільної географічної освіти, яка передбачає виявлення і розвиток творчих здібностей учнів. Дослідник обґрунтовує значення дидактичного принципу емоційності, що сприяє наближенню процесу навчання до природи дитячого світопізнання, створенню педагогічних умов, сприятливих для розвитку творчих здібностей учнів.

Вчений наголошує на тому, що засвоєння географічних знань, формування певних умінь і навичок, формування досвіду емоційно-чуттєвого ставлення до світу, духовність найефективніше забезпечуються пояснювально-ілюстративними методами, серед яких авторський метод міні-ермітажу, що «... виховує потяг учнів до самоізоляції під час вивчення нового матеріалу, до яскравого художнього слова, релаксуючої музики» [6, 44].

У своїх доробках С. Пальчевський підкреслює, що гуманізація географічної освіти вимагає включення в її зміст таких компонентів, як досвід емоційно-чуттєвого ставлення до світу та духовність шляхом використання у навчальному процесі фрагментів мистецтва та художньої літератури, дидактичних ігор, гумору, засобів сугестивного впливу особистості вчителя тощо [4, 21].

Окрім дисертаційного дослідження дослідником представлені наукові публікації, присвячені розробці авторської навчальної системи сугестопедичного напрямку (ХЕТвОД – Художність, Емоційність, Творчість, Духовність), яка впроваджується на уроках географії, де широко використовуються твори образотворчого мистецтва [5, 18]. Нерозробленість цих та інших питань, загальна недостатність напрацювань щодо основ формування та реалізації соціокультурної складової змісту шкільних курсів географії – все це звужує можливості шкільної практики. Актуальним питанням, яке також потрібно вирішити, є підготовка вчителів до практичного використання навчального матеріалу соціокультурного змісту в школі. Як показує практика, педагоги здебільшого недооцінюють значення таких матеріалів у навчально-виховному процесі з географії та не готові до їх застосування на уроках.

Педагогічна практика свідчить про те, що недостатнім є теоретико-методичний рівень розроблення соціокультурного підходу в змісті навчального предмету «Географія» в основній школі і ще менш розробленим є зміст географічної освіти в старшій школі з профільним навчанням.

Культура включає глобальну спадщину індивіда та соціальних груп, до яких той належить. Культурна спадщина включає норми поведінки, цінності, звичаї, мову, за якими єднаються чи розрізняються групи людей. Визначаючи культурну ідентичність якоїсь особи, враховується її всезагальна ідентичність, тобто збіг кількох окремих ідентифікацій зі стількома ж відмінними культурними належностями. Процес соціалізації дозволяє передати всю набуту культуру суспільства новому поколінню. Це відбувається одночасно з розвитком самоідентифікації особи. Дитина вчиться дивитися на себе так, як на неї дивляться інші, визнає роль інших та свою унікальність. Первісну соціалізацію, що відбувається в родині, відрізняють від вторинної, що відбувається у школі та через контакти, формальні чи неформальні, з іншими соціальними, зокрема рівними собі групами.

Найперше, що має донести освіта до молоді, це те, що громадянин сучасного соціуму має виявляти і розуміти суттєві зміни, які відбуваються в існуючих виробничих відносинах, зважати на закони виживання у суспільстві з ринковою економікою. Юнаки та дівчата мусять здобувати знання, усвідомлено готуватися до того, аби виконати замовлення суспільства – стати конкурентоздатними успішними представниками соціуму, які працюють не лише заради свого розвитку та зростання, але й своєю працею та різноманітною діяльністю сприяють розвитку всього українського суспільства. Молода людина повинна розуміти, що інформаційна ера відкриває для кожного величезні можливості, проте, аби не зашкодити антропосфері та соціосфері, лише на основі прогресивних освітніх та господарських технологій, сучасних соціальних потреб можна розвивати техносферу, раціонально використовуючи природні ресурси країни та постійно їх відтворюючи. Сьогодні, на жаль, нашим співвітчизникам пропонується будувати такий соціум, який вигідний можновладцям та економічним магнатам.

У школі сучасний учень дізнається, що кожна доросла людина, представник певного соціуму, володіє рисами, притаманними етносу, нації, до якого належить. Особистість, як і сама культура, розвивається шляхом накопичення цінностей попередніх поколінь і завдяки створенню своїх власних. Освіта формує людину

конкретного суспільства (соціуму), що відповідає його потребам, усвідомлюючи цілі та мету його розвитку. При цьому освіта, включаючи людину до великого простору суспільно значущих цінностей, формуючи універсальні моделі поведінки та ціннісні установки, сприяє засвоєнню нею значущих загальнолюдських (у нашому випадку – соціокультурних) цінностей.

Висновки. Головним завданням гуманітарної політики держави є створення умов для освоєння молоддю особистістю багатогранного потенціалу соціокультурних знань в процесі свого розвитку. Соціальні замовлення формують в сучасному суспільстві нові практики культурних процесів: формування суспільства сталого розвитку; зростання активності населення України; спроможність інноваційних змін; культура суспільства є основою та засобом мотивації його розвитку. Наш досвід використання соціокультурних знань під час навчання школярів та студентів й було використано для написання статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паламарчук Л. Відбір етногеографічного навчального матеріалу в процесі формування соціокультурної складової змісту географічної освіти / Л. Паламарчук // Вісн. Прикарпат. ун-ту.; Сер. «Педагогіка»: зб. наук. пр. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. XXXI. – С. 158-165.
2. Паламарчук Л.Б. Зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування та реалізацію соціокультурної складової змісту шкільних курсів географії / Л.Б. Паламарчук // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 7 (60). – С. 217-225.
3. Паламарчук Л.Б. Соціокультурна складова змісту шкільних курсів географії: теорія і практика: моногр. / Л.Б. Паламарчук. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 412 с.
4. Пальчевський С.С. Гуманізація шкільної географічної освіти як засіб розвитку творчих здібностей учнів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (географії)» / С.С. Пальчевський. – К., 1995. – 24 с.
5. Пальчевський С.С. Методика ХЕТ-ВОД у викладанні шкільного курсу фізичної географії / С.С. Пальчевський // Наук. зап. Рівнен. держ. пед. інституту. – Рівне, 1998. – Вип. 1. – С. 18-24.
6. Пальчевський С. Сугестопедична технологія на уроках географії / С. Пальчевський // Географія та основи економіки в шк. – 2006. – № 4. – С. 43-47.

Л.Б. ПАЛАМАРЧУК. СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ЗНАНИЯ КАК ГУМАНИСТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ ИЗУЧЕНИЕ ГЕОГРАФИИ

Резюме. В статье раскрывается роль социокультурных знаний в процессе изучения географии как гуманистическая основа образовательного процесса. Социокультурные знания являются базовой основой в процессе формирования географической культуры, способствуют развитию теоретических положений и идей гуманизации школьной географии. Содержание учебного географического материала социокультурного направления формирует гуманистическое мировоззрение молодежи.

Ключевые слова: социокультурные знания, гуманизация образования, географическое образование, учебно-воспитательный процесс.

L.B. PALAMARCHUK. SOCIOCULTURAL KNOWLEDGE AS HUMANISTIC BASIS OF STUDY OF GEOGRAPHY

The summary. In the article considered the role of sociocultural knowledge during a study to geography, as humanistic basis of educational process. Sociocultural knowledge are basis of forming of geographical culture, assist to development of theoretical positions and ideas of humanizing of school geography. Through maintenance of educational geographical material of sociocultural direction the formed humanistic ideology of young man.

Key words: sociocultural knowledge, humanizing of education, geographical education, educational process.

Рекомендовано до друку.

Д-р психол. наук, проф., дійсн. член НАПН України І.Д. Бех.

Одержано редакцією 11.02.2016 р.

УДК: 370.13.42 + 374.8

С.М. КАЛАУР

ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ РОЗРОБКИ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ

Резюме. В статті обґрунтовано необхідність використання системного підходу у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів. Охарактеризовано основні суперечності, які покладено в основу формування професійної компетентності в сфері конфліктної взаємодії в соціальній сфері. Зосереджено головну увагу на трьох концептах (теоретичному, методологічному й технологічному), що передбачають оптимізацію діяльності з урахуванням специфіки професій майбутнього соціального педагога і соціального працівника в процесі їх неперервної професійної підготовки («молодший спеціаліст», «бакалавр», «магістр»). Розкрито методи, які доцільно використовувати під час професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання професійних конфліктів.

© С.М. Калаур, 2016